

Kuremaa Mõisateater

Arlet Palmiste

PRIIUSEPÄEVA
LAULUPIDU

Maarahvast eestlasteks

Lustlik lugu eestlaste esimese üldlaulupeo
ettevalmistustest 1869.

PRIUSEPÄEVA LAULUPIDU

Lavastaja: **Arlet Palmiste**
Muusikaline kujundus ja teostus: **Ilmar Kald** (Untsakad)
Kunstnik: **Ivo Kiis**

Mängivad:

A. von Oettingen – **Rein Karu**
J.V. Jannsen – **Kalle Jürgens**
A.H. Willigerode – **Arlet Palmiste**
L. Koidula – **Enely Lepasepp**
Anni – **Laile Sukk**
Ants – **Raivo Põldaru**

Rahvas – **segakoor „Serviti“ ja Äksi segakoor**

Aadu Raudla
Aleksi Külvja
Andri Plato
Anneli Tamm
Annika Oras
Aune Sepp
Eda Mürsepp

Eike Sapelkov
Endla Laks
Ene Raamets
Ene Uuna
Evelin Tamm
Evelyn Sepp
Greta Plato

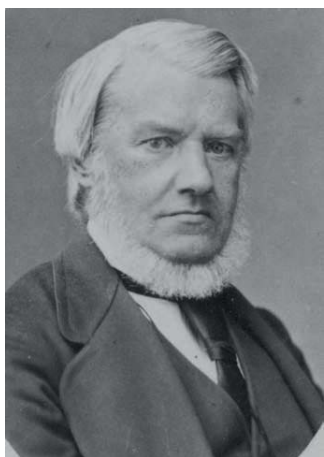
Hilli Lepp
Jane Kiigjõe
Jane Luhaots
Kalli Kauts
Killu Kannel
Kristi Saksing
Kristiina Nõu

Laine Jürgenson
Liivar Raamets
Maie Mürsepp
Maret Mogom
Marina Mägi
Rein Abel
Rita Kivisaar

Siiri Salumägi
Tarmo Aruoja
Toomas Värk
Urve Säinas
Veronika Sepp
Virve Ramm
Ülle Talmeister

Koorijuht: **Ülle Sakarias**

Esietendus: 26.06.2019 Kuremaa TeatriAit
Info tel: 53 475 723

Adalbert Hugo Willigerode
(1818–1893)

Alexander von Oettingen
(1827–1905)

Johann Voldemar Jannsen
(1819–1890)

L 869 oli Eestimaa jagatud Liivimaa ja Eestimaa kubermangude vahel. Sealjuures oli Lõuna-Eestit katva Liivimaa keskuseks Riia, mis oli oluliselt suurem ja edumeelsem linn, kui Eestimaa keskuseks olev Tallinn, tollal Reval. Kõiki ühiskondlikke protsesse vedas ikkagi Liivimaa ja paariaastase viivitusega viidi reformid läbi ka Eestimaal.

1863 kolis Jannsen koos perega ärire väikeseks jäänud Pärnust hoopis suuremasse Tartusse ja mitte Tallinna, sest just Tartu oli kogu Eestimaa vaimne keskus. Tallinn oli saksa linn, kuhu eestlased alles

koos pärisorjuse kaotamisega alates 1819 hakkasid tasapisi elupaiku otsima. Varasemalt oli talupoeg mõisniku omand, kes võis oma kodukohast lahkuda vaid mõisniku ehk omaniku loaga. Eestlased ehk maarahvas elasid äärmises viletsuses ja sellest viletsusest suutsid välja rabeleda vaid üksikud erandid.

1816 ilmub K.E. von Baeri raamat „Eestlaste endeemilistest haigustest“, kus ta esimeses osas kirjeldab eestlaste elu-olu ja korraldust, mis viisakalt kokku võttes oli lihtsalt väga hull, kasimatu, lootusetu jne. Sellises olukorras annab keiser

maarahvale vabaduse mõisnikest, kuid baltisakslased suudavad endale välja kaubelda eriolukorra, mis näiliselt annab küll rahvale vabaduse, kuid tegelikkuses seob neid veelgi rohkem maa külge.

Kaotatakse teorent, mis asendatakse raharendiga, mida omakorda on võimalik tööga tasa teenida ehk talupoeg askeldab jätkuvalt mõisa põldudel. Rahvas ei ole olukorraga rahul ja tekivad protestid. Arvatakse, et kõiges on süüdi isepäised mõisnikud, kes keisri häid kavatsusi ei taha ellu viia. 1866 hakkab kehtima omavalitsusseadus, mis kohustab talupoegi mõisast sõltumata ise oma ühiste huvide eest seisma ja otsustama. Tekivad peamiselt ühe mõisamaa suurused vallad, mida suhteliselt kiiresti hakatakse järgnevatel aastatel ühendama.

Loomulikult tekivad talupoegadest vallakogude ja mõisnike vahel konfliktid. Mõisnikel tekib plaan suhete parandamiseks ja suuremate protestide ärahoidmiseks korraldada eesti kooridele suur laulupäev. Sarnaseid laulupäevi on varasemalt korraldatud saksa kooridele nii Tallinnas kui ka Riias. On toimunud ka väiksemad laulupäevad, kus kahe kiriku koorid või laiendatud koorid ühiselt laulavad. Näiteks toimus 1866 33 lauljaga laulupäev Laiuse kirikumõisas. Seega on olemas mingi kogemus ja ettekujutus korraldusest.

J.V. Jannseni „Eesti Postipoisi“ tellijate arv on kasvanud juba üle kahe tuhande. See on teinud temast suhteliselt mõjuka eestlaste ja eestluse eeskõneleja. Jannsen siiski on eelkõige ärimees. Orvust mõisasulaste kasvandik, kes saab mõisnike armust endale lubada natuke paremat kooliharidust. Ihalus ise olla mõisnikega võrdne ei kao temast kunagi. Jannsen sarnaneb mingis mõttes „Tõe ja õiguse“ Andresele. Ise lõppematu energiaga ootab seda ka teistel. Lisaks on Jannsen kogu oma pere rakendanud pereäri teenistusse.

Koidula jaoks on luule kirjutamine võimalus olla iseendaga. Ajalehe väljandmise ja muude trükkide toimetamise on Jannsen jätnud kõik Koidulale. Koormus ja vastustus on tohutud. Peagi põgeneb Koidula despootliku isa juurest Peterburi, armastuseta abiellu.

Jannseni jaoks on isamaalisus tühja turuniši täitmine. Tajudes rahva huvi kasvu maailma asjade vastu pakub ta neile selleks võimalust oma ajalehe abil. Kui saksa mõisnikud tulid 1867 tema juurde mõttega laulupeost, nägi Jannsen selles algselt vaid ärilist ettevõtmist. Loomulikult oli ta plaaniga nõus, eriti kui seda sai teha teiste rahadega.

Jannsen tutvustas ideed Vanemuise Seltsis. Selts koostaski 16. märtsil 1867 loataotluse korraldamaks maarahva laulupidu juunis

1869. Mõisnike nägemust mööda pidid maarahva koorid kogunema ja laulma kauneid kiriklikke laule. Vahepeal oleks mõisnikud kõnesid pidanud ja ennast vabadusetoojatena kiitnud. Lisaks kirjutas taotlusele kauni kaaskirja kuberner A. von Oettingeni hea sõber, ainsa Tartu linna maarahvast koondava Tartu Maarja koguduse pastor, Adalbert Hugo Willigerode.

Tundus väga lollikindel plaan ja peoluba pidi saabuma kiirelt ning probleemideta. Kuid korruga hakkavad kostma Vanemuise Seltsist hääled, mis algse plaaniga ei ühti. Edumeelsem seltskond näeb laulupeos võimalust eestluse ja eesti asja propageerimiseks. Arusaadavalt võib see vaid suurendada maarahva ja saksa rahva vahelisi arusaamatusi. Tasub meelde tuletada, et varasemalt olid vaimset õpetust ja juhatus jagavates ametites vaid saksad, kuid selleks ajaks hakkasid ka eestlased juba kooliõpetajatena, arstidena ja kirikuõpetajatena ametitesse. Eriti häiris saksu just see, et kogudus ise hakkas endale õpetajat valima. See tähendas täiesti uut vaimset suuna näitamist.

Kuberner A. von Oettingen ei saa neis tingimustes luba laulupeoks välja anda ja loa saamine jääb venima. Jannsen kitkub karvu, neid väheseid, mis tal on. Samal ajal jätkuvad ettevalmistused peo toimumiseks. Otsustatakse korraldada pidu kolme-

päevasena. Esimesel päeval tulevad esitamisele vaimulikud laulud, teisel päeval ilmalikud laulud ja kolmas päev on võistulaulmiseks. Oluline on märkida, et kogu peokava peab kinnitama keisri tsensor, mis tähendab, et oma valikutes ei ole repertuaarikomisjon päris vaba.

Koidula korraldab ajalehe abil ülemaalse korjanduse. Talle saadetakse kindaid, mütse ja muid esemeid, mida loteriil maha müüa. Tulu ja rahva aktiivsus on siiski minimaalsed, sest rahval on ka endal rasked ajad. 1868 võetakse vastu seadus selle kohta, et maarahvas maksab mõisnikele oma maa kasutamise eest vaid raharenti. Vaatamata keisri keelule tõstavad mõisnikud rendihinda. Samal ajal ikaldub viljasaak ja rahva hulgas on märgata näljahäda. Rahva olukord on raske ja laulupidu ei tundu olevat esmatähtis ettevõtmine. Läbi raskuste jätkatakse ometigi laulupeo ettevalmistustega, kuid luba pole endiselt. Jannsen möllab kuluvaarides, üritades siluda konarlikke suhteid.

L 1868 jaanuaris sunnitakse A. von Oettingen lahkuma kubeneri ametist ja tema asemele määratakse venestunud välismaalane Lysander. Sellest loodetakse abi loa saamise kiirendamisel. Jannsen on jätkuvalt aktiivne ja otsib võimalust uue kuberneriga kohtuda. Ta on juba liialt palju investeerinud

peokorraldusse isiklikku raha ja usaldust. Pidu ära jätta pole enam võimalik. Pidevalt antakse kogu protsessist ülevaateid „Eesti Postipoisis“.

1868 augustis toimub pastorite sinod, kus otsustatakse korraldada 26. märtsil 1869 samamoodi talurahva vabastamise 50. aastapäeva juubeli tähistamiseks kiriklik laulupäev. Pastorid koos mõisnikega tahavad eestlastelt nende pidu varastada. Eestlastel pole ikka veel peoluba. Rahvas muutub rahutuks. Willigerode ründab Vanemuise Seltsi ja selle eesti asja ajajaid. Koidula on ühes oma kirjas Jakobsonile segaduses, sest samal ajal avaldab Willigerode Jannsenile sõprust. Olukord hakkab kriitiliseks muutuma, sest välja kuulutatud peopäev aina läheneb.

Luba saabub lõpuks 20. veebruaril 1869, millal peoni on jäänud vaid napp neli kuud. Mõisnikud on kindlal arvamisel, et eestlased oma peoga põruvad. Vanemuises algavad palavikulised ettevalmistused. Õnneks on suur osa ettevalmistustest juba eelnevalt tehtud. Korralduskomitee presidendiks kutsutakse pastor A.H. Willigerode. Pastor on nõus. Ühelt poolt survestavad teda mõisnikud, kuid teisalt on ta ikkagi ainsa maarahva koguduse pastor ja omab seeläbi ka teatavat kohustust ühisüritusele kaasa aidata. Tema läbisaamine Vanemuise Seltsi radikaalse poolega on siiski halb, kuid Jannseniga

sõbralik. Korralduskomitee juurde moodustatakse komisjonid, mis igaüks tegeleb ühe kindla vastutusala – lauljate majutus, nootide trükkimine ja levitamine, külaliste vastu võtmine, lava ehitus, toitlustus jne. Peo tarvis renditakse „Ressource“ aed. Jannsen asub korraldama lavaehitust. Endiselt on puudu raha ja Jannsen võtab oma maja panti pannes laenu.

Repertuaarikomisjon valib välja laulud. Kokku tuleb kahe päeva jooksul esitamisele 27 laulu. Esimesel päeval 12 vaimulikku laulu ja teisel päeval 15 ilmalikku laulu. Repertuaar on nõudlik, sest autorite seas on Beethoven, Mozart, Mendelssohn, Kunkel, Brenner ja teised. Teisel päeval tuleb esmakordselt ettekandele Soome sõprade soovitatud hilisem Eesti hümn F. Paciuase „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“, millele Jannsen teeb eestikeelse teksti.

Lisaks võetakse Jakobsoni soovitusel kavasse noore helilooja A. Kunileid-Saebelmanni loodud L. Koidula tekstidega laulud „Mu isamaa on minu arm“ ja „Sind surmani“. Jakobson solvub saksaliku repertuaari peale ja eemaldub kogu korraldusest. Ta üritab kavast välja võtta Kunileid-Saebelmanni laulud, kuid juba on hilja. Kogu ülejäänud repertuaar on eesti keeles, kuid saksa meeles. See on kompromiss, mille Jannsen sakstelt välja kaupleb.

Vahepeal toimub vaimulike korraldatud kiriklik laulupäev, kuid see ei saa vaata- mata sakste pingutustele suuremat tähele- panu. Eesti esimese laulupeo ettevalmistu- sed Vanemuise Setsis jätkuvad täie hooga.

Juuni keskel asuvad koorid Tartu poole teele. Paljud, kes oma osalusest on varem teada andnud, jäävad tulemata, sest vihmane suvi on matnud põllud ja muutnud teed raskesti läbitavaks. Mõned koorid on teel mitmeid päevi. Paljud koorid on esindatud vaid mõne liikmega. Teeloli- jate ööd mööduvad teeäärsetes kõrtsides, kus igal pool käivad kooridevahelised sõbrunemise-peod. Peamiselt jõuavad tähtjaks, 17. juuniks, kohale Tartu ümbruse koorid, kokku enam kui 800 meest. Lauljad majutatakse peredesse, kes võtavad neid lahkelt katta ja toita. Soomest ja mujalt saabunud külalised on majutatud Jannseni juurde.

17. juunil toimub Maarja kirikus ka esimene proov. Jannseni ja kogu korralduskomitee jaoks on saabunud tõehetk. Kas tõesti on võimalik panna saabunud lauljad ühiselt kõlama? Dirigent Kunileid-Saebelmann tõstab käed ja laul hakkab kõlama. Laul Maarja kiriku võlvide all kõlab uhkelt. Kohale tulnute rinnad paisuvad uhkusest. „Me saamegi sellega hakkama“, rõõmustab Jannsen peopesade higistades.

Saabub kätte esimene peopäev. 18. juunil kell 10 toimub pidulik avajumalateenistus ja kell 16 algab kontsert. Piletid on välja müüdnud ja Jannsen rahaliselt pääsenud. Tulud katavad kõik kulud ja jätsid isegi väikese kasumi. Linn on värvikirevalt kaunistatud ja rongkäik koos pillide ja lauluga tõeliselt uhke vaadata. 19. juunil toimub ilmalik kontsert, mida vihm küll kiusab, kuid ei riku. Laulude vahel esitatakse humo- ristlikke pidukõnesid, kuid ka J. Hurda programmilist kõne eestlaste haridusest.

Õhtul on Vanemuise aias pidulik õhtusöök tuhandele osalejale. Pidukõnesid on rohkesti. Kui ametlikud kõned on läbi, astuvad emotsioonidest kantuna kõnepulti ka paljud lauljad ja koorijuhid. Jakob Hurda pidukõne rikub taas vihm. 20. juunil kogu- nevad koorid Vanemuise aeda võistu- laulmisele. Päeva lõpetab Jannseni väga emotsionaalne ja tänu täis lõpukõne. Rahvas on eufoorias. 21. juunil korralda- takse linnas lauljatele ekskursioone. Pidu on vaatamata raskustele õnnestunud.

Pidu süstib usku rahvuslikku liikumisse. Tekib usk, et eestlased saavad tõesti astuda võrdse rahvana teiste kõrvale. Hoogustub talude päriseks ostmine. Suureneb nõudlus hariduse järele. Eesti Vabariigist siiski veel ei unistata.

Toetajad ja abilised:

Kultuurkapitali
Jõgevamaa ekspertgrupp

Asorell OÜ

Kuremaa Turismi-
ja Arenduskeskus

Tõnissoni Söögituba OÜ

JÕGEVA VALD

Kuremaa
Külaselts

Kuremaa Mõis

Ivo Helm, Ivo Kiis, Kalle Tinnuri (Westwood Group OÜ), Raivo Tralla, Triinu Palmiste (Piibe Teater)